

UNIVERSITATEA POLITEHNICĂ TIMIȘOARA
Domeniul de doctorat: Arhitectură

Locuința rurală de tranziție. Banat. Câmpia de Vest. De la tradițional local la
global contemporan

Rezumat -Teză de doctorat

Autor: arh. Roxana Cârjan
conducător științific: Prof.univ.dr.arh. Teodor O. Gheorghiu

1.1. Introducere în subiect/Tema tezei

Criteriul alegerii acestei teme vine din experiențele personale pe care le-am avut în activitatea mea ca arhitect, urbanist, utilizator și mai ales în administrația publică.

Subiectul acestei teze este reprezentarea unor noi perspective asupra locuirii din spațiul rural, prin evidențierea problematicilor locuirii rurale bănațene prezente. Studiul contribuie la cunoașterea realităților actuale din sfera locuirii rurale, în comparație cu evoluția ei din ultimele secole și sugerează acțiuni viitoare care pot ajuta la normalizarea situației, prin valorificarea spațială, socială și culturală a resurselor mediului rural.

S-a urmărit ca prin analiza sintetică a particularităților locuirii din mediul rural de azi să se creeze premisele teoretice și practice ale opțiunilor și operațiunilor de recuperare/ reinventare a locuirii din mediul rural.

1.2 Obiectivele cercetării

Se propune studierea modalității în care gospodăria tradițională din Banatul de câmpie, ca tip de organizare impus de administrația habsburgică, a făcut față agresiunilor regimului comunist, dar nu a reușit să reziste procesului de disoluție sociospațială început în tranziția postcomunistă.

Schimbarea structurii populației, noul regim politic-economic, noul tip de proprietate și contactul cu alte culturi au modificat nevoi, aspirații și valori ale societății, generând, în sânul acesteia, reacția de respingere a tradiției și marcând ireversibil cadrul construit din mediul rural.

Studiul urmărește realizarea unui diagnostic și identificarea unor metode de acceptare și de conștientizare a avantajelor pe care le poate aduce o arhitectură locală adaptată la nevoile contemporane de confort și de reprezentare socială în contextul unei societăți aflate în continuă schimbare.

Scopul studiului este evaluarea impactului pe care l-a avut democratizarea vieții asupra locuirii într-o societate nepregătită pentru a fi liberă. Se va urmări perpetuarea și difuziunea în timp și spațiu a teoriilor urbane și consecințele aplicării unei legislații lacunare asupra dezvoltării spațiale.

1.3 Metoda de cercetare

Percepția asupra tradiției este ambiguă, deoarece este considerată și moștenire, și povară. În studiul de față, problematica cercetării privind regenerarea spațiilor rurale se fundamentează pe metode de cercetare atât analitice, cât și sintetice.

1. metoda de cercetare multidisciplinară – s-a realizat prin cercetarea evoluției unor fenomene care au influențat forma locuirii într-o analiză comparată în spațiul internațional cu problemele actuale ale locuirii.
2. metoda descriptivă – centrată pe observația non-participativă constituie o analiză obiectivă a consecințelor fenomenelor de transformare a locuinței rurale bazată pe surprinderea realității componentelor implicate în proces, studii de caz și evaluarea cantitativă a tipologiei locuirii;
3. metoda centrată pe colaborarea persoanei – analiza subiectivă s-a realizat printr-o anchetă sociologică, pentru identificarea nivelului de satisfacție a oamenilor în ceea ce privește locuirea, autoritățile, vecinătățile, aspirațiile și nevoile locuitorilor.

Analiza obiectivă a efectelor fenomenului de transformare a zonelor rurale s-a bazat pe depistarea componentelor implicate în proces prin observație nonparticipativă ca metodă calitativă de investigație științifică. Conceptul de regenerare comunitară s-a structurat pe posibilitatea elaborării unor scenarii în vederea consolidării comunităților locale, a coeziunii

teritoriale și a creșterii atractivității zonei.

1.4. Structura tezei

Se realizează analiza stării actuale și se prezintă evoluția habitatului, modul în care s-a format și factorii generatori ai structurilor tradiționale.

Se urmăresc cauzele noilor structuri contemporane (capitolul 1,2,3,4) și consecințele procesului de tranziție de la tradiție la globalizare (capitolul 5), se realizează diagnosticul zonei studiate prin analiza obiectivă și subiectivă (capitolul 6). Se vor propune posibilități de ameliorare a cadrului construit din mediul rural, prin măsuri legislative și prin campanii de conștientizare a valorii lor, prin educație în școli, ghiduri de promovare etc.

Capitolul 2 Evoluția istorică a problemei. Orientări actuale în abordarea componentelor habitatului rural

Prima parte a lucrării se dedică istoriografiei cercetării habitatului rural, a casei țărănești, spre care, începând cu secolul XIX, se îndreaptă atenția cercetătorilor, având ca scop influențarea mentalităților. Prin promovarea doctrinară, în sensul definirii unei identități naționale, casa a inspirat acțiuni politice și militare.

Rolul culturii țărănești este consolidarea coeziunii și identității naționale, astfel casa țărănească putea constitui emblema națională în vederea consolidării sentimentului național. Regimul comunist a recurs la folclor pentru propagandă și pentru crearea unei noi clase sociale egalitară, rurală, industrializată și eliminarea burgheziei, supunând arhitectura populară serviciului națiunii. În studiul habitatului rural, casa țărănească primește noi sensuri, devenind una dintre emblemele cele mai semnificative ale culturii naționale, regionale și locale. Nu putem asimila tipologii de așezări și case specifice unei regiuni istorice, unei națiuni sau unui stil național.

Se susține unitatea arhitecturală și urbanistic-rurală a tuturor zonelor socioculturale ale teritoriului național, care depășeau atât limitele unităților administrative, cât și frontierele etnice. În acest sens, scopul urbanismului rural este nu conservarea, ci anularea diferențelor dintre traiul de la sat și cel de la oraș.

Habitatul uman este influențat de mediul politic-cultural, de evoluția cadrului fizic, de statutul social al țăranului, de modul de organizare familială și de tipologia satului. Forma locuirii este o consecință a statutului economic. Maturizarea habitatului începe cu variații „externe” aliatoare și se termină când se concretizează tipologia permanentă a locuirii.

Caracterul satului este dat de tipologia lotizărilor satelor, lotul este unitatea de bază a morfologiei satului și reflectă modul de viață și organizare spațio-funcțională. Forma loturilor a suferit transformări, în ultimii zeci de ani, prin comasări, dezmembrări și apoi unificări în forme nespecifice structurii satului. Extinderea zonelor de locuit nu mai urmează aceleași principii tradiționale ale satului. Parcelarul noilor zone de locuit nu mai ține cont de tipul de mediu – rural sau urban – și nici de localizare.

Gospodăria este unitatea individual domestică de referință din lumea satului, rezidența permanentă care trebuie să satisfacă cerințe economice și sociale. Acestea determină caracteristicile spirituale ale diverselor grupuri sociale și reprezintă relațiile dintre membrii familiei și mijloacele economice pentru exploatarea patrimoniului, stabilind, totodată, o marcă de identitate etnică zonală socială. Gospodăria este de tip individuală sau multigenerațională.

Opțiunea privind amplasarea, forma casei și modelarea cadrului natural este influențată de comportamentul față de context și poate fi, în funcție de relația om-natură: religioasă și cosmologică (omul e subordonat naturii), simbiotică – raport de echilibru și exploatare – omul creator și distrugător al mediului natural.

Evoluția locuințelor este evidentă în organizarea planului, care cunoaște o evoluție liniară (ideală) pornind de la locuirea monocelulară la casa pluricelulară sau de la casa semi-îngropată la casa cu etaj, care există din timpuri neolitice, de la case îngropate sau semi-îngropate cu plan complex care au existat simultan cu casele de suprafață din pământ.

Majoritatea studiilor asupra casei țărănești pun accent pe diversitate formală, dar și pe cunoașterea specificității arhitecturii naționale. Planul casei naturale este universal, doar mijloacele tehnice diferă, ceea ce trădează o gândire universalistă, etnocentrică și evoluționistă, de aceea este dificil de demonstrat și de localizat originalitatea unei arhitecturi tradiționale românești.

Symbolismul habitatului se desfășoară pe 2 dimensiuni – symbolismul legat de mit și de rit (proces – reproduce creația lumii). Imaginea cosmică a casei o regăsim în mediul în care trăim la toate scările, de la teren la așezarea umană, casă ca întreg și până la interiorul casei. Symbolismul primordial, casa ca origine a lumii este originea omenirii, loc de contact între oameni și spirite sau „cripta casei natale”, casa onirică, prezența unui arhetip în inconștient manifestat în vis. Casa primitivă, ca reprezentare a unui model ideal, poate fi coliba mitică sau casa ca urmând un proces rațional de evoluție a locuirii, o reproducere la scara domestică a templului.

Casa este nucleul ordonator al proprietății, de înrădăcinare în cadrul fizic al familiei, este adăpostul, este acasă ocrotitor, feminin, în timp ce curtea, construcțiile economice sunt spații masculine, spații sociale. Principiul centralității casei – organizarea casei în funcție de un centru ca loc de comunicare între ordinul divin și ordinul uman. Vatra centralizează spațiul și are rol de adunare, simbol al unității familiei, pragul – loc al deschiderii limitei, dar și spațiu de selecție și limite sociale. Spațiile de tranziție definesc relațiile înăuntru-înafară, sunt spații care în cadrul mișcării ierarhizează spațiile deschise.

Atât casa, cât și satul sunt reprezentări ale lumii cu corespondențe simbolice în antropomorfism și reproduc dihotomia lumii prin complementaritatea sexelor, evocată prin planul casei, care relevă relațiile dintre univers, om și natură. Extrapolând, casa simbolizează femeia, iar satul – bărbatul, iar uniunea contrarelor este o garanție a viitorului (continuității).

Planul satului este egal cu casa caselor, este antropomorf și generațional. În fiecare sat avem ca repere două centre, unul familial, ce reprezintă și unește simbolic toate proprietățile dispersate (gospodării, ferme) și unul comunitar, simbolizând ansamblul familiilor și proprietățile lor. Primul este reprezentat de locuința familială, organizată în jurul vetrei, al doilea e reprezentat de zonele publice și economice ale satului.

Diferențele mari dintre tipurile de case din zone apropiate ne indică ideea că o casă relaționează mai mult cu cultura decât cu climatul, nivelul de determinare a formei este redus. Materialele, construcțiile și tehnologia sunt factori mai degrabă modificatori decât determinanți. Dimensiunea caselor este influențată de organizări sociale diferite și de prestigiul familiilor care locuiesc în ele. Schimbarea materialului nu duce neapărat la schimbarea formei.

Viața economică nu are efect determinant asupra formei casei, deși oameni cu posibilități economice similare au sisteme morale și viziuni diferite asupra lumii care se exprimă prin case.

Arhitectura populară, vernaculară este un produs anonim, primitiv, de grup, și nu de individ. Așa se explică relația apropiată dintre formele caselor și cultura din care fac parte. Modelul obținut este reglat continuu, ajungând să satisfacă cerințele culturale și fizice, componentă ce-l face rezistent la trecerea timpului. În procesul de edificare vernaculară, importantă este relația dintre elemente, și nu natura lor.

Casele ilustrează modul de relaționare cu peisajul natural și construit, dar și cu modul de viață, cu care formează un sistem. Personalitatea, modelele sociale, programul funcțional, cadrul legislativ, tehnologia și materialele pe care le are la dispoziție omul, relația cu natura, toate se regăsesc în aspectul casei. Elementele invizibile, în mare parte simbolice, ritualurile și

aspectele sociologice și economice, precum și comportamentul uman sunt forțele primare care, în raport cu factorii fizici și climatici, determină forma.

Capitolul 3 Raportul sat-oraș. Evoluție istorică

Relația oraș -sat este abordată ca două entități care uneori au interferat pozitiv sau negativ.

Orașul, sistem uman de supracoordonare, a funcționat, până la apariția tehnologiilor industriale, secolul XIX, în relație de complementaritate cu satul. Acest tip de relație a fost reluat în anii 1920-1930, în perioada de reconsiderare a satului, ca discurs propagandistic. Fenomenul de suburbanizare, a modificat raportul în unul de opoziție sau de subordonare, fapt ce a influențat intervențiile de revalorificare a spațiului rural.

Explozia urbanizării de la începutul anilor 1960 aduce profunde schimbări de mentalitate determinate de creșterea nivelului de trai, de emergența fenomenelor supraconsumatoriste și de noile tehnici de loisir din spațiul lumii țărănești. În Occident, satul era subordonat orașului, prin fenomenul de extindere a periferiilor cu scop rezidențial pentru deconcentrarea urbană. În aceeași perioadă, statele socialiste atribuiau un nou sens orașului, ca loc al luptei de clasă, de creare a omului nou prin procese de proletarizare, sistematizare, industrializare, universalizare astfel încât toate energiile se vor canaliza spre oraș. Procesul de modernizare a ruralului surprinde fenomenul de continuum între urban și rural, prin inserarea în rețeaua de așezări a orașului intermediar, mai ușor controlabil.

Viziunea progresiștilor asupra urbanismului este orașul de dimensiuni mari, structurat pe baza principiilor lor igieniste. Contrar urbanismului progresist, modelul culturalist se inspiră și revendică trecutul. Comunitatea primează înaintea individului.

Raționalizarea și abstractizarea sunt principiile de bază ale urbanismului progresist. Orașul trebuia să exprime avangarda, spațiul trebuie să devină universal. Era momentul în care se anunța globalizarea și se produce ruperea de tradiție.

După 1990, statele foste socialiste au cunoscut fenomenul de periurbanizare, iar clasa socială mijlocie se afla în căutarea unei locuințe de calitate mai ridicată. Ariile periurbane au o structură tip mozaic, în care alternează atât elemente urbane, cât și rurale, cu funcțiuni mixte sau integrate și sunt strâns legate de oraș, fapt ce produce o creștere a mobilității locuitorilor.

Dinamismul teritorial s-a accelerat mai ales după 2010 prin difuzia noilor tehnologii și accentuarea internaționalizării schimburilor. Acest fenomen a amplificat deșertificarea demografică și exodul rural în satele mai slab dezvoltate.

Capitolul 4 Fenomene și procese. Morfogeneza habitatului rural. Repere istorice și tipologice. Factori determinanți

Capitolul urmărește morfogeneza habitatului rural și factorii care au determinat dezvoltări spontane/ programatice și mecanisme de intervenție a politicului.

Comunitatea tradițională era influențată de condițiile vieții materiale și spirituale și de tipurile de legături sociale. E coerentă ca structură și creatoare de tradiții sau obiceiuri specifice, dar guvernată de norme, de forme de organizare și de instituții proprii, ca elemente ce dau specificitate habitatului.

Tipul de habitat contribuie la definirea unui model etnic cultural și structural, care se reflectă în spațiile domestice corespunzătoare organizărilor, a reprezentățiilor cosmologice și sociale ale societăților.

Peisajul natural a fost schimbat de morfologia și de structura satelor, de construcțiile și de modul de ocupare a terenului prin diversele modalități de exploatare a pământului.

Tipologia locuirii coloniste a fost utilizată la constituirea așezărilor din ultimele trei

secole, fiind influențată de coexistența mai multor etnii.

Tipul de proprietate este important pentru a înțelege modul de locuire. Identitatea satului este definită prin relația dintre cele două arii spațiale – vatra și moșia. Stabilirea zonelor economice s-a făcut teritorial, conform structurilor sociale ale satului, ele fiind repartizate după mărime și amplasament, în funcție de poziția socială a familiei și de ponderea ei economică în comunitate. Comunitățile sătești utilizau, inițial, pământul în devălmășie. După intrarea Banatului în posesiunea Coroanei Habsburgice, populației nu i se recunoștea niciun drept de proprietate privată sau publică asupra pământului, împăratul având dreptul de proprietate exclusiv. Îl administra și exploata economic prin funcționarii săi. Sistemul de structurare a teritoriului impus de administrația habsburgică era sistematizarea cu loturi identice, regulate, ușor controlabile de către administrația austriacă. Abia în 1853-1854, când, prin dispoziții imperiale, se desființează relațiile urbariale, aceștia devin proprietari pe casă și lotul de pământ.

După dezmembrarea Imperiului Austro-Ungar, au apărut noi state naționale în întreaga Europă. Legile reformă au avut ca efect diferențierea clasei sociale țărănești, burghezia țărănească și proletariatul agricol. Dreptul de proprietate avea caracter absolut.

În perioada dictaturilor de dreapta, 1938-1944, economia capitalistă a determinat evoluția industriei. În agricultură, pe lângă marile ferme de tip capitalist, persistau încă resturi ale relațiilor feudale. Sistemul de proprietate și economia capitalistă au dus la o nouă structurare socială a satului, în care tratarea în mod egal a tuturor membrilor etniilor a generat apropierea mentalităților și consolidarea conștiinței de sine.

Anii de dictatură, 1939-1989, prin colectivizare și sistematizare, au blocat procesele politice care progresaseră modest în scurta perioadă interbelică.

Perspectiva sociopolitică a peisajului uman este determinată de evenimentele istorice care au influențat stabilirea limitelor.

Administrația austriacă a lucrat cu spații cu o pronunțată amprentă otomană, o combinație de elemente autohtone și străine, vechi și noi. Modelul de proprietate avea la bază sistemul devălmaș.

Casa populației autohtone era reprezentată de tipul bordeiului, cea mai răspândită formă de habitat în zona de șes, sau de tipul de casă de pământ bătut.

Statul și administrația aveau libertatea totală de a pune în aplicare, pe terenurile virgine, teoriile lor politice și economice, printre care construcția unui nou peisaj arhitectural din care face parte gospodăria și casa rurală.

Perioada Caroliană (colonizarea), 1717-1740 - are loc o colonizare masivă cu șvabi, pentru care se consolidează satele existente și se întemeiază sate noi.

La remodelarea cadrului natural a contribuit și procesul de centralizare a sistemului funciar, noile sisteme de apărare, noile rețele de circulație, colonizarea, noile rețele de așezări, procesul de compactare a celor existente, noile structuri economice și financiare de schimb.

Perioada Theresiană (până în 1782) continuă operațiunile urbanistice din prima etapă. Regiunea a dobândit un caracter experimental pentru politica reformistă, sub mai aspectul creșterii eficienței, ritmul organizării satelor existente și întemeierea celor noi se accelerează. Este perioada în care acțiunile urbanistice erau controlate de stat, devenind obligatorii utilizarea planimetriilor regulate, a geometriilor clare și respectarea standardelor de prospect și lotizare. Astfel, au fost dezvoltate noi așezări carteziene pentru zonele de câmpie, liniare pentru zonele de deal și mixte pentru zonele montane.

Regiunile implicate în procesele de modernizare vor suferi reorganizări ale teritoriului prin mutări de vetre de sat, concentrarea gospodăriilor în noile vetre de sat, trasarea fronturilor stradale, încurajarea formării locuirilor comunitare gen zadruga, pe baza unor relații de familie extinse. Procedeele sunt standardizate și aduc laolaltă elemente dispersate ale satului pe același sit sau la o oarecare distanță.

Modelul de plan adus de austrieci va deveni, în timp, forma de manifestare stereotipă a

gospodăriei tradiționale românești.

1782 -1867 - Regulamentul Impopulations Haupt Instruction. S-au întemeiat puține sate noi, iar intervențiile s-au realizat sub semnul ideilor predominante ale epocii. Administrarea și reglementarea zonelor rurale se realizau în scopul promovării unei arhitecturi țărănești ideale, corespunzătoare normelor ideale de igienă, de economie și raționalitate.

Sistematizarea iluministă se reflectă prin acțiuni precum reabilitarea/ dezvoltarea satelor după normele țărilor civilizate. Acțiunile întreprinse și prioritățile exprimă voința imperiului de a valorifica terenul.

Casa se integrează în mediul înconjurător. Influențată de factori externi, locuința aparține unei ideologii a construcțiilor, deoarece este concepută pe baze științifice și politice, cu scopul de a fi difuzată administrativ. Ea corespunde practicilor economice și culturale care pot fi, de asemenea, impuse de stat.

Între 1867 și 1918 are loc o relaxare administrativă marcată de extinderi spontane neregulate într-o „combinație între colonizări inițiate de stat și colonizări particulare”. Crește preocuparea elitelor politice și culturale pentru estetizarea, valorificarea și protejarea satului ca „patrimoniu rural”.

În perioada interbelică se intensifică tendința de preluare de elemente urbane sau de origine străină, care nu se vor integra în tradițiile locale de construcție și decorare. Este o perioadă în care încep să fie părăsite forme, materiale și tehnici tradiționale.

În consecință, distingem două momente importante în abordarea vernacularului. Primul moment este patrimonializarea culturii rurale și al doilea moment este celebrarea culturii țărănești. În ambele situații, proiectul este promovat de elite, conservatoare prin definiție față de etnografie și folclor, dar progresiste în raport cu adaptarea tehnicilor tradiționale.

Între 1920 și 1930, guvernele au formulat politici de modernizare a satelor și au adoptat legi– reforme administrative și teritoriale în vederea sistematizării așezărilor în scopul creșterii demografice, economice și evaluate.

În perioada comunistă, prin strategia economică și politică de dezvoltare, se urmărea autonomia și independența economică față de Vest și față de protectorul său sovietic. Strategia pentru dezvoltarea economică are loc pe mai multe paliere: naționalizarea imediată a industriei și transporturilor după 1948, cooperativizarea graduală a agriculturii din 1949, finalizată în 1962, industrializarea rurală sistematizată în multe provincii tradiționale și sistematizarea urbană, pentru a reduce presiunea asupra orașelor. Planul sistematizării trebuia să reflecte ideologii naționale, nevoi și dorințe locale.

Reforma agrară (1949-1962) era un instrument politic de propagandă prin care se demonstra că fărâmițarea proprietății agricole a dus la o productivitate extrem de scăzută. Așa își justifică statul trecerea la colectivizare. În urma procesului de colectivizare, a reieșit obligativitatea conceperii unei strategii de planificare rurală cu principii clar definite în legea din 1974.

Sistematizarea rurală era ultima fază a construirii socialismului care s-a concretizat prin strategia de remodelare teritorială printr-un proces de „reconstrucție rurală”, care trebuia să contribuie la crearea „noului om socialist” și a mediului în care trăia acesta, „noul oraș socialist” ca ideal al doctrinei comuniste. Procesul de uniformizare a nivelului de trai a încorporat satul într-un sistem mai mare.

Evoluția planificării urbane este strâns legată de consolidarea controlului economic și politic al Partidului Comunist Român, care a evoluat de la persistența unor dezvoltări private spontane până la eliminarea lor totală. Sistematizarea s-a produs prin trei procese: 1945-1965 – renovare rurală nesistematizată, la 1965-1975 – renovare rurală sistematizată la 1975-1990 – modernizare sistematizată.

Sistematizarea urmărea: dublarea rețelei de orașe ca centre de deservire optimizarea utilizării și valorificarea terenului, evitarea dispersării, stabilirea unei noi ierarhii rural/urban,

creșterea controlată a populației în marile centre urbane prin locuințe colective de stat și evitarea supraaglomerării, promovarea unor sate în orașe intermediare, transformarea a 150 de sate în sate model (2-3/ jud.) și desființarea a 3000-6000 de sate „iraționale”, „neviabile”.

Rolul localității în rețeaua de localități din teritoriu era definitoriu: localități principale cu rol coordonator în teritoriu, localități-sate ca centre de producție agricolă locală, unități ale industriei locale în care dotările și nivelul de echipare se vor îmbunătăți, satele ce vor deveni orașe agroindustriale - „noul oraș” și sate considerate neviabile – cele care vor fi desființate, a căror funcție va fi preluată de un sat învecinat.

Modernizarea rețelei de localități se realiza prin organizarea a două sisteme de localități, sistemul de gradul 1, în care comunele grupează mai multe sate care gravitează în jurul satului-reședință, ca element al sistemului de gradul care e format din localități rurale principale ca noi centre economice și sociale cu caracter urban, care se află în aria de influență a centrelor urbane ce vor deveni orașe agroindustriale sau industrial-agrar.

Amplasarea centrului se făcea în locuri simbolice pentru comunitate, cu caracter polarizator și de coagulare, un nucleu cultural educațional în funcție de rolul pe care îl deține localitatea în rețeaua de localități.

Planul socialist de tip centralizat avea ca obiective raționalitatea, eficiența și prioritatea interesului public, dar ignora contextul și resursele locale, fiind un instrument de manipulare a populației. A existat o tentativă de democratizare prin mobilizarea și participarea populației la implementarea planului pentru a fi mai ușor de acceptat și pentru a răspunde mai bine nevoilor reale.

Modelul de plan din societățile capitaliste permitea o adaptare bună la context, rezolvarea disfuncțiilor din administrația locală, integrând economia regională în economia națională, dar nu reușeau să obțină o distribuție echitabilă a resurselor și un grad uniform de dezvoltare.

Ierarhizarea așezărilor în rețeaua națională de localități a dus la inegalități între regiuni, orașe, orașe-sate și între sate. Planul trebuia să fie un simbol al unității naționale și al deplinătății sociale, dar defectiunile planului generate de lipsa de transparență, de improvizații, de corupție și de interese private au dus la eșec. El trebuia să producă transformări sociale ale satului, dar el însuși a fost transformat de structuri supralocale și de elite locale.

Tranziția comunistă, care a constat în destructurarea comunității, a fost însoțită de fenomene psihosociale, cum ar fi involuția comunității și distrugerea mecanismului ce permitea conservarea tradiției, alienarea demografică și psihologică dată de aflusul brusc de populații. Criza de identitate culturală a fost produsă de deposedarea țăranului de pământ, care l-a proiectat în nesiguranță, prin dispariția motivației muncii familiei sale. Specializarea economică este identificatorul grupului etnic, pe lângă limbă, religie, obiceiuri. Pentru ca un grup etnic să supraviețuiască timpului, este necesară transmiterea identității etnice de la o generație la alta, prin reguli normative ale comportamentului inter- și intragrupal. Înlocuirea populației prin emigrare și imigrare a adus populație străină de locurile respective, provocând neintegrare, tensiuni și decalaje sociale între elite și locuitori.

Casa făcea diferența între oamenii care lucrau la oraș și cei care au rămas în gospodăria colectivă. **Omul nou** – navetistul nu este nici țăran/nici orașean/ nici acasă/ nici la serviciu.

Capitolul 5 Cauzalitatea. Evoluția recentă a habitatului rural. Factori generici determinanți și factori particulari modelatori.

Capitolul continuă studiul evoluției habitatului influențat de democratizarea vieții. Se analizează mutațiile comportamentale care au generat noul tip de locuire aflat în opoziție cu cel tradițional. Modificarea peisajului rural a fost influențată de **factori** precum contactul cu cultura occidentală, desființarea tuturor fermelor de stat, trecerea de la gospodăria colectivă la cea

individuală și respingerea oricăror forme de asociere, ce au generat fenomenul de retromigrație dinspre urban înspre rural.

Socialismul este înlocuit cu un capitalism sălbatic, caracterizat de manipulare politică și de instabilitatea instituțiilor. Prin reorganizarea structurilor și structurarea comportamentului cultural, apar noi orizonturi și noi obiceiuri, dar fără a anima societatea civilă și sfera publică.

Sărăcia, lipsa unui sistem de creditare sau de ajutorare a întreprinzătorilor, teama de eșec și neîncrederea generează anxietăți, pământul devine povară. Această sărăcie atrage o prăbușire demografică și funcțională a comunităților rurale - spațiu rural fără perspective de dezvoltare, „cu risc de subdezvoltare durabilă”.

Faza postintegrare este perioada de început a introducerii programelor europene de fonduri structurale și reprezintă în contextul românesc o intervenție puternică a Uniunii Europene, pentru redresarea spațiului rural se urmăresc extinderea și modernizarea infrastructurii, agricultura performantă, activități noi în sectorul nonagricol, implicarea societății civile, o bună guvernare și guvernarea cooperativă .

Prin Tratatul de la Maastricht, pentru protejarea spațiului rural s-a stabilit atingerea următoarelor obiective: atenuarea diferențelor de dezvoltare dintre regiuni, crearea de politici economice pentru înlăturarea diferențelor și coordonarea surselor financiare în interesul politicilor regionale eficiente.

Programele de dezvoltare rurală au ca obiective prioritare: încurajarea competitivității și inovării sectorului agricol, respect față de mediu, îmbunătățirea guvernării locale, participarea comunităților rurale la dezvoltare prin stimularea acțiunilor inovative. În general, eșecul PNDR se datorează faptului că nu s-a ținut cont de condițiile locale, obiectivele UE trebuiau să crească competitivitatea, care la vremea respectivă era inadecvată economiei românești, întâi trebuia agricultura să se integreze pe piață prin modernizarea exploatațiilor agricole, abia mai apoi consolidarea poziției acestora pe piața agricolă mondială. Strategia programelor de dezvoltare rurală ia ca sistem de referință un anumit grad de dezvoltare care nu caracterizează România, de unde rezultă rata redusă de absorbție a fondurilor alocate

Abordările dezvoltării spațiului rural au evoluat, în timp, de la conceptul de integrare a ruralului în societatea modernă la cel de reconstrucție a mediului rural, de reinventare a satului.

Prin integrare, comunitățile rurale își pierd specificul și destinul propriu, marginalizându-se, dar reconstrucția înseamnă recompunerea propriilor moduri de existență și de reglementări, înțelegerea noilor atribute ale ruralității într-o modernitate avansată.

Anii de tranziție sunt identificați ca o primă perioadă a dezvoltării inițiativei private perioadă tulbură a urbanismului, ce s-a construit în această perioadă a dăunat calității spațiului public, pentru că s-au încălcat norme estetice, de confort, s-au realizat construcții haotice și inferioare calitativ. Construcțiile reflectă nevoia oamenilor de originalitate, de a fi diferiți, reacționând la tipizarea și standardizarea ce au generat omogenitatea construcțiilor la care au fost expuși în perioada comunistă.

Integrarea europeană înseamnă răspândirea democrației, consolidarea administrației, restructurarea legislației, echilibru social, dar în lipsa unei abordări integrate, s-a produs o urbanizare haotică, în care interesul investitorilor primează în detrimentul unui demers de proiectare calitativă și cu neglijarea nevoilor comunităților locale. Lipsesc atât politici naționale și europene, cât și instrumente conceptuale de planificare integrată, de guvernare locală/teritorială, de coeziune teritorială și de reziliență la schimbările climatice.

Cultura de consum este relevantă pentru procesele prin care se transferă modelele dintr-o sferă în alta, utilizând instrumente de propagare se produce nașterea unei noi clase sociale dată prin redefinirea culturală, o societate orientată pe consum. Uniformizarea (începută în comunism) a luat altă înfățișare, fiind de data aceasta rezultat al globalizării. Tradiția, element de legătură între trecut și viitor, poate constitui o alternativă la globalizare, prin conștientizarea valorilor resurselor satelor.

Oamenii fac eforturi majore pentru a-și găsi locul într-o lume a schimbării, în care cuvinte precum „privatizare”, „instituții democratice”, „societate civilă” conectează lumea postsocialistă cu lumea occidentală, o lume în care din **clasă** dominantă, muncitorul devine categorie marginalizată, profesional și moral. O nouă clasă socială a luat naștere din foști membri de partid, foști bișnițari, foști angajați ai statului, care se consolidează printr-un stil de viață, sunt un fel de noi îmbogățiți, dar diferiți de intelectualitatea românească.

Indiferent de categorie toți sunt în căutarea unui „bun gust” care să aibă recunoaștere în societate. Noile clase prezintă discontinuitate între statutul socioeconomic, politic și cultural. Societatea actuală nu mai dispune de o elită care să aibă o tradiție veche de mai multe generații, autentică, care să fie recunoscută ca reper al bunului gust.

Intensitatea crescută a urbanizării ultimelor decenii a determinat difuzia urbanului în teritoriu, ca proces de descentralizare și descongestionare a orașului și are ca **efect** curgerea orașului spre periferie, o deplasare a populației de la oraș la sat, într-un cadru ale cărui limite sunt permanent mobile. Consecințele acestui fenomen sunt: consumul excesiv de teren, reducerea biodiversității, automobilitate, accesibilitate redusă la transportul public, echipare și infrastructura de servicii precară, schimbări de climat, segregări socio-spațiale etc. Planurile de amenajare și de urbanism trebuie făcute ținând cont de aceste fenomene, de realitățile actuale, de nevoile comunităților și de protejare a spațiilor agricole în fața presiunii urbane.

Abordarea problematicii trebuie să plece de la idei precum: valorizarea spațiului agricol, elaborarea de proiecte de dezvoltare durabilă, conștientizarea populației și crearea unor instrumente realiste și operaționale de urmărire și control pentru autorități în vederea dirijării locuirii în afara spațiilor agricole. Planificare regională trebuie să integreze caracteristici interdisciplinare de management și să depășească diferențele culturale între comunități, afaceri, politici urbane și știință și elaborate în dialog cu toți actorii publici.

Precondițiile pentru asigurarea unei dezvoltări sustenabile rural-urbane sunt: buna guvernare și organizare, parteneriatele, densificarea urbană eficientă structurată pe vecinătăți multifuncționale, dezvoltarea rețelelor verzi-albastre, de transport inteligent, managementul deșeurilor, al apei, energiei, alimente locale, coeziune teritorială, integrarea sustenabilă a turismului și protejarea terenurilor naturale.

O creștere urbană trebuie doar să fie mai bine canalizată și nu interzisă, prin măsuri. Extinderea necontrolată a așezărilor se poate evita doar printr-o administrație locală consolidată și un sistem de planificare cu reglementări precise, care să modifice puterea controlului pieței asupra proceselor din zona periurbană și trebuie să încurajeze și să creeze cooperări informale, parteneriate bottom up pe anumite strategii specifice sau generale, cu toți actorii implicați în dezvoltarea teritorială. Prin relații se manifestă solidaritatea comunității, solidaritatea întruchipând modelul ideal al mecanismului social.

Comunitatea satului de azi, e caracterizată de segregare socială, unde continuitatea nu mai este asigurată de succesiunea între generații, ci de indivizi distincți. Sub procesul de industrializare, orașele au fost principala atracție și flux de migrațiune de la sat la oraș, dată de calitatea lor de centre politice, administrative, industriale culturale.

Șomajul ridicat la oraș a determinat întoarcerea populației la sat, spațiul rural părea oportun în noul context generat de dezindustrializare, prin practicarea agriculturii.

Fenomenul de migrare a produs noi tipuri de familii. Are loc o fragmentare a gospodăriei, care devine „difuză”, la început între sat și oraș, mai apoi a evoluat prin migrația internațională a celor din mediul rural, rezultând gospodăriile difuze transnaționale cu structură variabilă, au o parte a membrilor în localitățile de origine și o alta în străinătate.

Noile comunități sunt compuse din oameni care au pierdut relația cu natura sau cu ceilalți membrii, astfel că au dispărut principiile de reciprocitate și solidaritate care caracterizau satele tradiționale. Modernizarea societății a dus la dispariția țaranului și a comunității tradiționale țărănești, o societate „minimalistă”, marcată de o „sociabilitate diminuată” a omului

modern ce se caracterizează prin deficit de ordine și prin vulnerabilitate, fiind expusă dezintegrării. Individualizarea, ca atribut al modernității, este exprimată în plan economic social prin ignorarea normelor și obiceiurilor. Nimeni nu mai simte că spațiul comun îi aparține.

Formarea periurbanului este forma de migrare de la oraș la rural a produs mutații în comportamentul de locuire, născând comunități specifice. Comunitățile periurbane sunt eterogene, formate din grupuri de oameni cu diferite interese. Noul tip de comunitate, nici rurală, nici urbană, are relații atât cu orașul, cât și cu satul. În aceste zone, viața socială, activitățile asociative se dezvoltă în interiorul comunităților noi. Se produce un fenomen de enclavizare sociorezidențială atât de față spațiile supraaglomerate urbane, dar și de zonele rurale de tip tradițional.

Casele noi au la bază soluții autosuficiente individuale, foarte mari și disfuncțional configurate.

Factori modelatori ai formei locuinței sunt externi generali și particulari și interni - morfotipologici și antropologici – arhetipuri asimilate, tradițiile familiale sau de grup, spațiali – relațiile spațiale cu vecinătățile, funcționali – situarea în raport cu infrastructuri de transport, relații cu funcțiuni existente, situarea în raport cu cartiere existente.

Locuința periurbană (de la periferia satului) apărută în cadrul fenomenului de periurbanizare a generat noi tipologii de locuire: locuințe individuale permanente precare, private cu caracter fragmentar, locuința individuală/semicolectivă pentru clasa medie, permanentă privată în dezvoltări punctuale - modele imitative, locuința de lux, model segregativ prin care se etalează statutul social, locuința medie colectivă, privată a apărut prin operațiuni de expansiune, un model reiterat și locuința socială colectivă, ieftină, lipsită de identitate.

În vatra veche, **locuința este postțărănească**¹. Noile produse de arhitectură reflectă valorile, viziunea personală asupra unei vieți de calitate, generând construcții ce aparțin unei culturi de masă. Casele arată pierderea orientării cosmice (inerentă locuirii tradiționale) și substituirea cu noi mitologii.

Vatra veche a satului e zona cea mai expusă pericolului destructurării, fiind pe rând ignorate de toate ideologiile regimurilor politice. Locuirea tradițională e percepută ca opusă evoluției și civilizației moderne, fiind cel mult muzeificată și exclusă din viața cotidiană.

Clădirile actuale ne dau informații despre stilul de viață al unei familii, casele pe care le cumpără reflectă valori comune și obiective apropiate de cele ale modelelor culturale la care aspiră, aceste case contribuie la formarea cadrului construit.

Caracteristicile intervențiilor la case existente în vatra veche a satelor variază de la modernizări necorespunzătoare prin materiale și tehnici distructive până la demolări, distrugerii la nivel de parcelar și construcții de blocuri.

Noile case sunt supradimensionate, intimitatea lipsește cu desăvârșire, consumatoare de resurse, greșite în concepție și în amplasare pe teren, precum și în utilizarea materialelor. Confortul psihologic este redus, deși ele beneficiază de dotări moderne.

Soluțiile vernaculare reflectau adaptabilitatea, interpretarea simbolică a grupului cultural ca soluții reprezentative pentru o anumită cultură și răspunsul la condiții preexistente.

Un motiv al refuzului tradiției este superioritatea modernității în domeniul funcțional, tehnologic și al dotării.

Opțiunile sătenilor vor evolua, gustul se schimbă, se observă o renunțare la exagerări în utilizarea materialelor și culorilor și o selectare a imitațiilor de modele.

Dacă se dorește includerea tradiției în arhitectura curentă, ea se poate face fie prin adaptarea vechilor structuri la necesitățile actuale, fie introducerea de elemente tradiționale în arhitectura actuală. În acest sens, au existat mai multe inițiative cu scopul valorizării tradiției și conștientizării puterii acesteia ca resursă economică favorabilă prin definirea unei identități

¹ Termen preluat din (Mihăilescu, www.adevarul.ro, 2010), referitor la moștenirea noastră de pe cea mai mare societate rurală din Europa, azi suntem o societate post-țărănească.

locale.

Una din consecințele migrației sunt **importurile de modele străine**, primele valuri de migrațiune se reflectă simbolic prin construirea caselor făloase ca dovadă a emancipării, dar nelocuită și destinată familiei reunite. Astfel de case devin modele pentru alte case. Migrații pe termen scurt sau pendulatorii au loc prin procese de relocalizare, ce se exprimă simbolic prin «casa rustică» «tradițională și modernă» ca pe vremuri.

Toate casele sunt „făloase”, într-un sens sau altul, diferă doar „stilul” adoptat, ele sunt agenți ai redefinirii identității, ai recunoașterii sociale, prin legitimarea succeselor. Nu utilitatea contează, ci impresia, o nevoie generată de relația de competitivitate cu vecinii, care înlocuiește relațiile de solidaritate din lumea rurală. „Casa făloasă” reprezintă în același timp un stil de viață modernă, occidental și o nouă estetică și urmează aproximativ aceeași logică socială ca și «vilele» recente din mediul urban, care nu presupun un stil anume, ci mai degrabă copierea unei imagini a modernului și urbanului occidental.

Casele făloase trec printr-o multitudine de transformări față de ideea inițială, din dorința de a fi în pas cu tendințele și inspirațiile noi din țările în care muncesc, lucru posibil prin lipsa unui plan după care să se execute casa. Casele se află într-un proces continuu de construcție, renovare, modificare. Funcționalitatea casei se dezvoltă în timp ce este utilizată în raport cu nevoile proprietarilor ei. Casele rămân nelocuite, chiar și de sărbători, fapt ce face ca acestea să nu fie evaluate practic și funcțional, rămânând netrăite sau subutilizate.

O altă abordare este rusticul, prin care se urmărește desprinderea de local și de trecut într-o formă sintetică hibridă tradiție–modernitate. Aceste comportamente în a construi au ca rost împlinirea de sine a indivizilor, depășind funcționalitatea rațională.

Fenomenul are un aspect irațional, ameliorat prin nevoia de distincție a localnicilor prin casele făloase sau rustice sau alte stiluri întâlnite în țările în care au lucrat, cu funcție de recunoaștere. Caracteristicile comune sunt: excesul de materiale, dimensiuni, influențe, ornamente, culori, monumentalitate (simetrie), clasicism, imitații, postmodern, disproportionat – acoperișuri haotice - mixitate stilistică.

„Stilul” caselor făloase este treptat abandonat, oamenii au devenit conștienți de nerentabilitatea acestora atât ca proces cât și ca utilizare. În prezent, un stil simplificat este adoptat, de diferite arhitecturi străine, dar care prin calitatea materialelor reflectă statutul social.

Capitolul 6 Cazuistica

Capitolul prezintă stadiul și evoluția satelor studiate (din zona de influență a Timișoarei) și rezultatele chestionarului online „Locuința actuală în mediul rural. Banat. Câmpia de Vest”, care reflectă modul în care este percepută locuirea actuală și cea tradițională, detaliind opțiunilor respondenților – stilistice, de dimensiuni și de organizare spațială.

Subcapitolul - Abordarea analitică, cuprinde studii teritorial-urbanistice ale satelor din zona de cercetare, clasificate în: sate periurbane (inelul 1) care se contopesc cu orașul, sate periurbane intermediare (inelul 1), care păstrează autonomia și polarizează activitatea economică a orașului, sate din periurbanul extins (inelul 2) sunt autonome față de oraș (sub 30 de km de centrele urbane).

Dezvoltarea stabilită în termeni de valorificare fragmentară a teritoriului este consecința evoluției economice, politice și sociale.

Creșterea periurbană este generată de demografie prin producția de locuințe noi. Zona analizată a suferit o diversitate de moduri de creștere, generând tipologii spațiale morfologice foarte variate.

Creșterea (tipare) s-a produs: în funcție de poziția în cadrul așezării (limite interioare – valorizarea unor zone interioare sau limite exterioare - suburbii satelit), în funcție de relația cu centrul (limite subordonate - dependență de centru sau limite libere - zone autonome, cu

centralitate proprie), în funcție de relația cu exteriorul (zone fragmentare și zone rezidențiale difuzate pe axe rutiere) și în funcție de morfostructură (limite flexibile, conectivitate și limite rigide, zone impenetrabile).

Modul de creștere poate avea loc: concentric (în jurul unui centru tradițional), tentacular (se distorsionează pe direcțiile pe care orașul se dezvoltă), difuz (răspândit vast în teritoriu și pot să se formeze chiar noi centralități), satelitar (un model care atinge un nivel de centralitate.)

Parcelarea se produce fie spontan –fără reglementarea zonei, prin operațiuni cadastrale succesive, fie prin subparcelare – cu PUZ, PUD, parțial respectate, fie ca rezultat al unor acțiuni coordonate prin operațiuni urbanistice la scară mare – extinderi ale parcelarului existent prin documentații de urbanism de amplasare (PUG,PUZ). Aceste procese duc frecvent la rupturi de scară privind dimensiunea, densitatea și înălțimea clădirilor și al plintei urbane. Un alt efect este neadaptarea la imaginea așezării (stilistică), o lipsă de coeziune a peisajului prin prezența redusă a cadrului natural și relație deficitară între structuri vechi și noi.

În studiul realizat, analiza a pornit de la momentul 1989, când intravilanul consta în zona sistematizată a satului, denumită în continuare vatra veche a satului. Intravilanul vechi, prima etapă a așezării are parcelar de factură rurală. Etapa a doua de creștere, 1989-2010 și etapa a treia de creștere (2010-2021) se caracterizează prin extinderi teritoriale monospecializate. Zonele noi dezvoltate nu au la bază o viziune de ansamblu, fiind slab evaluate privind calitatea vieții.

Comunele periurbane – **din primul inel periurban** - Giroc, Dumbrăvița, Moșnița Nouă, Sâna Andrei, Giarmata, Sânmihaiu Român, Săcălaz, Dudești, Becicherecu Mic au avut inițial o structură urbană cu geometrie riguroasă, grupata, regulata, concentrata, rectangulara și o rețea uniformă de străzi, cu una supralărgită constituind axa majoră a satului, oscilând pe alocuri între regularitate și neregularitate.

Densitatea crescută a noilor dezvoltări este dată de cartiere de locuințe colective sau prin subparcelare.

Modificările structurale din interiorul vetrei vechi: loturile se descompun și/ sau se recompun în loturi diferite din punct de vedere tipologic pentru adaptarea unor noi funcțiuni, uneori creând loturi reziduale.

Satul trece de la o formă adunată, regulată, concentrică, geometrică, la o formă neregulată, împrăștiată cu mai mulți centri. În interior se trece de la o arhitectură locală vernaculară specifică coloniștilor germani la o arhitectură importată, nepotrivită locului, globalistă și fără identitate. Se pierde legătura creată între cadrul natural, această ruptură se reflectă în planul morfotipologic al parcelarului, al gospodăriilor și construcțiilor.

În prima etapă de creștere 1989-2010 – dezvoltarea s-a produs satelitar, mai apoi, după 2010, a evoluat tentacular din nucleul tradițional pe direcția orașului, devenind în prezent o creștere difuză, de obicei formează noi centralități. Extinderea teritorială din ultimii 10 ani a zonelor de locuit reflectă dinamica accentuată a creșterii demografice de aproape 4 ori, față de anul 2010.

Sate din al doilea inel periurban – din studiu, Pădureni, Cărpiniș și Iecea Mică, Pișchia
Structura dominantă a ambelor sate este de tip grupat, regulat, concentrat, rectangular, fără centru definite. Casele construite în perioada comunistă au influențe ale zonei de proveniență a noilor locuitori, precum și din zona pre-orășenească.

Creșterea s-a produs în interior, prin înlocuirea caselor vechi cu unele noi, fără a menține modul de amplasare inițial stabilit de sistematizarea habsburgică. S-au produs modificări de parcelar și s-au alterat fronturile stradale constituite compact. S-au mai adăugat câteva cartiere rezidențiale la periferia satelor, menținându-se compactitatea așezării. Din punct de vedere demografic se înregistrează o ușoară creștere. Teritorial, suprafețele agricole nu au suferit modificări majore.

Morfologia locuirii rurale are caracter unitar și omogen, în timp ce dezvoltările noi sunt

incoerente ca textură urbană, fără centralități sau spații publice, prin planificare ating uneori un aspect coerent la nivel de zonă.

La nivelul plintei urbane, tipologia fronturilor stradale se diferențiază în funcție de localizarea lotului. În zona nou extinsă a satului, fronturile construcțiilor sunt retrase cu 5,6 chiar 8 m față de aliniament, având un regim mediu de înălțime de 2 niveluri în cazul locuințelor unifamiliale și de 3-4 niveluri în zonele de locuințe colective. În vatra veche a satului, fronturile erau construite compact în aliniament, în prezent s-au modificat relația public–privat, regimul de aliniere și de înălțime, determinând discontinuitatea plintei urbane cu reducerea valorii arhitectural-urbanistică la nivelul străzii.

Între cele două morfotipologii, din zona centrală și din zonele adiacente, nu există elemente de tranziție, astfel se evidențiază un decalaj între dezvoltările întâmplătoare și cele inițiale. Apar accidente precum construcții foarte mari care rup scara urbană fără a respecta specificul zonal, presupunând existența unei centralități de deservire a zonei.

Extinderea zonelor rezidențiale este un proces continuu și dinamic, care nu are soluții valabile și generale în timp și în spațiu.

Subcapitolul Abordarea experimentală Studiul sociologic ne ajută să înțelegem circumstanțele realizării noilor locuințe complet străine locului și cauzele distrugerii structurilor vechi. Rezultatele clarifică mutațiile comportamentale sau ale mentalităților. Opțiunile locuitorilor se limpezesc și se pot valorifica prin viitoarele politici urbanistice.

Obiectivul urmărit este atitudinea față de tradiție, comportamentul și opinia vizavi de crearea unei continuități prin tradiție cu noile forme pe care le poate îmbrăca în prezent. Ancheta sociologică acoperă mai multe dimensiuni distincte realității (satisfacția locuirii, calitatea vieții, preferințele, etc.) care se vor obține printr-un ansamblu de operații care urmărește identificarea unor noțiuni de tip atributiv și de tip variabil prin evaluări și măsurări în universul empiric. În total 1001 de persoane, din care 779 din satele din primul inel periurban și 222 din satele din al doilea inel periurban au răspuns chestionarului online „Locuința actuală în mediul rural, Banat, Câmpia de Vest” în perioada 15 octombrie 2020-15 ianuarie 2021.

Identificarea opiniilor și viziunii locuitorilor asupra dezvoltării și a oportunităților de dezvoltare pot fundamenta strategii privind conturarea unor acțiuni viitoare de dezvoltare și a priorităților.

În vederea unei evaluări sintetice, fiecare dimensiune a realității este operaționalizată printr-o serie de indicatori, care au luat forma întrebărilor din chestionar, privind generalități despre respondenți (structura grupului familial, vârstă, sex, nivelul de studii), generalități despre tipul de proprietate, modul de finanțare, tipul de locuire și durata de rezidență, amplasamentul locuinței în raport cu satul, nivelul de implicare în realizarea locuinței, viziunea asupra evoluției satului, tipologia locuințelor existente și preferințele asupra locuirii din spațiul rural.

Din punctul de vedere al vârstei, cel mai reprezentativ grup (51.63%) a fost cel de 35-49 de ani, urmat de 18-35 de ani (35,89%) și mai apoi de către cei de 49-65 de ani (12,35%). De remarcat că persoanele active din punct de vedere ocupațional sunt cei mai interesați de mediul în care locuiesc și cum acesta le modelează viețile. Totodată genul feminin a fost cel mai important ca și prezența în cadrul sondajului într-o proporție de 57 % (respectiv 64% în inelul 2). Acest mod de împărțire susține totodată și studiul recent apărut al românului implicat, adică femeile între 35 și 45 de ani. Majoritari sunt respondenții cu vârste cuprinse între 34-49 de ani.

Zona cea mai bine definită în cadrul studiului este sectorul familiilor cu copii. Peste 63% din respondenți, din care într-o pondere de 53,15% (respectiv 60% în inelul 2) sunt familiile cu copii minori, iar cei cu copii majori sunt restul de 10,21%. Per ansamblu tendința generală este a se locui în grupuri familiale, într-o pondere de peste 87%.

Nivelul de studii este ridicat, majoritatea având cel puțin studii universitare, standardul general este foarte ridicat având o populație cu un înalt grad de calificare care trăiește în

comunele din jurul Timișoarei.

Nivelul ocupațional e dat de angajații în domeniul privat care reprezintă majoritatea de 51%, respectiv 38% în inelul doi. O pondere importantă o constituie cei care sunt implicați în funcții de conducere, fie manageri sau patroni reprezintă 15,62% din total.

Nivelul de implicare denotă o atitudine proactivă. Cei mai mulți respondenți sunt cei care locuiesc de mai bine de 20 de ani în jur de 47% din respondenți, în pondere de 50% sunt în favoarea densificării.

Nivelul de studii nu influențează gustul estetic, care se imprimă în opțiunile stilistice ale casei pe care și-o doresc. Există o similaritate între casa în care locuiesc și cea la care aspiră, în ceea ce îi privește pe cei care și-au construit recent casa. Același lucru se observă și în cazul celor care s-au implicat în procesul de proiectare și edificare a casei.

Sistemul socialist a influențat comportamentul de după 1990 – 80% din români sunt proprietari, România este o națiune de proprietari. În nicio țară postsocialistă nu depășește 60%.

Familia este sursa dominantă de ajutor social: familialismul – ajutor intergenerațional și self build, în România atinge 80% din totalul locuințelor, Iugoslavia peste 60%, Ungaria 38%, Cehia sub 10%.

Achizițiile de locuințe au fost de dată recentă. Zonele din inelul 1 sunt populate de persoane venite nou în zonă, atingând un procent de peste 81,19 %, ceea ce denota un caracter foarte nou al dezvoltării zonelor. În inelul doi există populație mai veche, aproximativ 50% din populație e stabilită de cel puțin 10 ani.

Am considerat important să decelez relația cu vatra veche a satului, intro și extra muros, elemente importante de relaționare de care se leagă întrebările următoare și pozițiile următoare legate de modul în care noii locatarii percep și se percep fata de locul în care au venit. Totodată sunt puncte majore în relația noului urbanism cu vechiul țesut.

În inelul unu predomină cei care locuiesc în imobile mici de apartamente – 46% și 35,7% în imobile colective mari, iar în inelul doi predomină locatari de case unifamiliale – 53,42% și în imobile semicolective – 25,13%. Aceste procente variază pe localități, iar maximul de respondenți care locuiesc la bloc îl găsim în Giroc cu un procent de 30,4%, urmat de Dumbrăvița la 21% din totalul de respondenți.

Deși locuirea colectivă nu este specifică vetei vechi, se poate observa că există respondenții care locuiesc în clădiri de locuințe colective prezente în țesutul vechi, atingând un maxim în cele două comune mari periurbane Dumbrăvița 13,6% și Giroc cu 22%.

Ponderea respondenților care locuiesc în case unifamiliale în vatra veche este de 36% și în zonele noi dezvoltate de 64%, excepție fac comunele Giroc și Ghiroda unde raportul este inversat.

În ce privește dimensiunea loturilor de locuințe individuale, loturile majoritare sunt cele mici și medii, în proporții similare de 43,75% (41,02%) pentru cele 300-500 (501-800) mp în inelul unu și de 801-1000 de mp și 501-800 mp 28%, respectiv 15 % în inelul doi. Mai departe, încep diferențierile de percepție reală, în funcție de locuințele fiecăruia.

Cei din primul inel periurban locuiesc în mare parte în zona nou extinsă a satului (la bloc sau la casă), în timp ce cei din al doilea inel periurban locuiesc în vatra veche a satului.

Deși opțiunile de locuire sunt diverse, lumea vede unitar ca zonificarea ulterioară să se facă distinct și bine definit, separate prin spații tampon pentru a evita incompatibilitățile funcționale (72,14% din locuitorii respondenți de la bloc și de 74% din respondenții de la case din afara vetei satului). Locuitorii din vatra satului optează pentru soluția mai sus menționată într-un procent de 54,22%, pentru ei existând și o alta opțiune importantă de 29,78% pentru parcelari cu suprafețe mici, dar care să permită case individuale, încadrate în caracterul zonei.

Lipsa de coordonare și de direcții de dezvoltare este văzută negativ de către toți locuitorii zonelor chestionate, complet dăunătoare calității vieții de către toți respondenții, în procente de majore care încadrează răspunsurile de mult și foarte mult, pornind de la 61% (zona

blocurilor) până la 85%- 86% din restul zonelor. Astfel că, procentele fiind complet copleșitoare prin dimensiune. În afara vetrei satului s-au înregistrat mai multe răspunsuri în sensul deprecierii calității vieții și imaginii localității printr-o dezvoltare neplanificată, probabil și din cauză că sunt mai expuși la astfel de schimbări, decât cei care locuiesc într-un țesut mai vechi constituit complet.

Nivelul de implicare în construirea casei are o pondere ridicată, astfel 41,99% (inelul unu), respectiv 30,2% (inelul doi) din respondenți și-au construit singuri casa. Un procent mare, care statistic național denotă un nivel de venituri reduse al populației.

În schimb răspunsul pentru alegerea zonei rurale este definitiv legat într-un procent de cca. 55% (inel 1,2) de îmbinarea unui trai mai sănătos în directă legătură cu beneficiile orașului, dar coroborat cu prețul scăzut al terenului, deci un cumul de factori pozitivi. Acest segment de populație este constituit din persoane aflate la vârsta activă, care și-au întemeiat o familie, împlinind ceva din visul de a merge mai departe în condiții de viață mai bune. Și aici intervine și arhitectul, care se află într-o poziție bună totuși, adică un procent de 61.32% (inelul unu) și 40% (inelul doi) au apelat la un arhitect și au avut relație bună cu acesta până la final. Totuși există și o poziție în care arhitectul este considerat un prestator de servicii pentru realizarea dosarului de autorizație, de 27,36%, aproximativ o treime din ceilalți respondenți.

Ritmul construcțiilor este coerent, majoritari fiind cei care s-au mișcat rapid sub 2 ani, 48,70% și un alt procent de 32.34% au reușit să finalizeze într-o perioadă scurtă locuința dorită. Per ansamblu un termen de până în 4 ani deține ponderea cea mai mare, de peste 80%. Modalitatea prin care 42,69% din respondenți și-au făcut casele, este în regie proprie, iar 34% au apelat la firme de construcții în inelul unu, respectiv 55,6% și 22,2% în inelul doi.

Cei care construit casa doar cu ajutorul familiei, au avut o perioadă îndelungată de execuție. La fel și cei care locuiesc în vatra satului în case nou construite, în general durata de edificare a fost lungă, între 10-20 de ani, și stilul adoptat a fost cel al casei „mari și noi”.

Observația generală este că se dorește ca dezvoltările noi să aibă maximum aceeași parametri urbani ca zona proprie. În inelul doi periurban se resping blocurile. Există și persoane care își doresc să nu se mai construiască nimic în preajmă. Suprafața considerată optimă a lotului este mică, de 250-500 mp în inelul 1, respectiv de 500-700 în inelul 2, având un procent de 45%.

Implicarea administrației în dezvoltarea localităților este văzută ca fiind nesatisfăcătoare, chiar dezamăgitoare de către peste 74% dintre cei care au răspuns chestionarului meu.

Analiza este în principal descriptivă și mai puțin explicativă. Am ales spre evaluare casele pe care le-am considerat reprezentative pentru principalele tipuri de locuire din satul de azi, principalul criteriu de selecție a fost să reprezinte trei perioade arhitecturale pentru a putea face posibilă compararea acestora conform cu o evaluare socială.

Casa în care locuiesc, este de obicei casă mare nouă în primul inel și casă tradițională renovată în al doilea inel. Casa la care aspiră are o distribuție similară cu cea în care locuiesc.

Evaluarea clădirilor contemporane este pozitivă, între acestea cel mai mare punctaj a fost primit de clădirile cu vegetație și de cea care reprezintă „casa mare și nouă”.

Prima parte a acestei secțiuni a chestionarului urmărește să identifice tipul de locuință pe care o utilizează în prezent. A doua parte a acestei secțiuni urmărește nivelul de satisfacție oferit de actualele case în care locuiesc, observând măsura în care locuința actuală corespunde cu cea la care aspiră. Aproximativ 30% au declarat că locuiesc în case bogate/ făloase, pe locul doi un procent de peste 30% au răspuns că locuiesc în case tip cuplat/ înșiruite, sub 20% au răspuns că locuiesc în imobile mici de locuințe colective, în jur de 15% declară că locuiesc în case contemporane care se încadrează în specificul local.

Este interesant de observat comparația cu răspunsurile la întrebarea unde ar dori să locuiască, casele mari și noi reprezintă peste 40% din preferințele respondenților, pe locul doi

se află casele contemporane care se încadrează în specificul local, pe locul trei se află casele tradiționale renovate cu materiale contemporane și pe locul patru sunt casele cuplate/ înșiruite. O concluzie interesantă este faptul că cel puțin declarativ, locuințele care se încadrează în specific se află în preferințele utilizatorilor. Locuitorii caselor vechi renovate, modernizate sau nemodernizate ar dori să locuiască în case moderne sau în clădiri mai ostentative.

Mulți au răspuns că locuința la care aspiră coincide cu tipul de casă în care locuiesc, în special cei care s-au implicat în procesul de proiectare și edificare, dovadă că prin participare au reușit să obțină un produs care să corespundă nevoilor lor.

Este interesantă observația că cei care au apreciat pozitiv casele tradiționale reabilitează cu materiale autentice preferă casele care au ca obiectiv încadrarea în specificul local și disprețuiesc „stilul rustic”. Casa mare nouă/ făloasă a obținut cel mai mare scor în toate cazurile, sugerând că este cea spre care au cele înalte aspirații. Locuitorii caselor rurale renovate/ nerenovate, ar prefera să locuiască în case bogate și arătoase, făloase.

Casa tradițională, deși modestă, este considerată mai puțin frumoasă și nu este atractivă, dar totuși ei recunosc că ea servește scopului pentru care a fost creată. Casa rustică în general are aprecieri pozitive. Clădirile contemporane au obținut evaluări bune în toți parametrii, este considerată ca actuală, practică, occidentală, dar valoarea estetică și durabilitatea sunt contestate.

În rezultatele chestionarului se poate observa un segment de populație care utilizează expresia de arhitectură modernă cu sensul de arhitectură contemporană, aceștia apreciază locuința modernă ca fiind rece, lipsită de intimitate. „Stilul rustic” este confundat de multe ori cu tradițional. Este important de subliniat că aprecierea din exterior a cartierelor de blocuri este mai rea decât aprecierea celor care locuiesc în ele. Ceilalți locuitori ai satului („de la case”) resping complet locuirea colectivă în vatra satului.

Percepțiile cetățenilor asupra caracterului local și preferințele acestora sunt cartierele rezidențiale cu densitate scăzută în care domină elementele naturale. Deciziile autorităților în favoarea dezvoltării se supun considerațiilor economice, ignorând valorile noneconomice pe care le au oamenii pentru locuri.

Casele rurale rar reprezintă valoare de unele singure, dar un număr substanțial de astfel de case le poate face clădiri reprezentative și determinante ale peisajului cultural rural.

Un rol în continuitatea specificului local poate aparține autorităților locale, care ar putea deține suficiente instrumente economice și administrative încât să stimuleze investitorii locali. Într-un astfel de scenariu, modernizarea clădirilor publice ar trebui să constituie model prin arhitectură, tehnici, materiale.

În urma analizei se identifică trei zone în funcție de percepția locuirii și atitudinea față de tradiție. Rezultatele anchetei evidențiază o populație relativ tânără cu familii, în zonele unu, doi, active profesional, cu nivel ridicat de educație ce au speranța că administrațiile publice vor lua măsuri de ameliorare a calității locuirii și consolidarea bunei vecinătăți. Nu se apreciază necesitatea unui specific local și nici nevoia unei bune vecinătăți. Apare acutizarea polarizării sociospațiale între diferite moduri de locuire, modelul segregativ de locuințe (zona 1). Zona trei are o populație stabilă, de peste 20 de ani. Locuiesc în case vechi reparate neadecvat, dar pe care le consideră practice. Ritmul de construire e mai lent, dimensiunea loturilor e mai mare în preferințe și în realitatea.

Modalitățile de minimizare a riscurilor se vor constitui în politici concepute diferențiat pe zone. Pentru zonele unu și doi măsurile se vor axa pe constituirea unei comunități prin implicarea membrilor și generarea unei coeziuni sociale. În zona trei, dezvoltarea este redusă, mai există încă specific local, sunt necesare măsuri de consolidare a comunității. Măsurile pentru creșterea atractivității sunt dezvoltarea infrastructurii și conectivității ar contribui și la continuitatea unui specific local prin crearea unui echilibru între locul de muncă, comerț, facilități, locuințe, producție alimentară prin distanțe mici și accesibile.

Cultura este expresia identității și diversității de etnii care conviețuiesc, reprezentând un factor esențial în regenerarea comunității, dezvoltarea educației și inovației. Evenimentele culturale au rol integrator pentru comunitate și favorizează coeziunea socială și spiritului comunitar. În vederea continuității culturale, sunt necesare consolidarea și reînnoirea construcțiilor tradiționale, a cartierelor și a peisajelor teritoriale. Regenerarea comunității prin cultură poate fi un răspuns la problemele comunitare produse de creșterea demografică accelerată. O tipologie de locuire diversă, pe dimensiuni și preț, pentru o populație diversă ca vârstă, cultură și venituri poate promova durabilitate socială, generând așezări compacte.

Un specific local poate fi stabilit de către autoritățile locale, prin impunerea unui minim de unități pentru care se poate porni o dezvoltare imobiliară, cărora să li se solicite un nivel de echipare și de dotare publică și o anumită coerență de ansamblu, uneori urbanizarea putând fi posibilă doar prin asociere.

Aprecierea locuințelor populare este scăzută, clădirile sunt relevante doar din punct de vedere al peisajului rural cultural. Acceptarea socială a acestora se va produce în timp, atunci când acestea vor deveni suficient de vechi încât să dobândească o valoare istorică.

Concluzii.

Lipsa documentelor de urbanism și a unor instrumente legale, vor continua dezvoltarea haotică fragmentară incapabilă de a genera comunități și continuitate, generând ghettoizare și enclavizare socială.

S-ar putea regenera comunități, printr-un proces de urbanism democratic prin implicarea membrilor la decizia și executarea unor proiecte comunitare. Consiliile locale și județene ar trebui să stabilească un set de politici fundamentat prin studii care să releve opțiunile populației referitoare la nevoile și preferințele în ce privește locuirea, care să promoveze valoarea culturală a unui mediu construit sustenabil, social integrat și de calitate. Un specific local ar putea influența o comunitate, iar un simț comunitar ar putea genera un specific local. O conciliere între autoritățile publice și arhitecți ar facilita crearea unui mediu de viață atractiv, care să modeleze comportamente și care să perpetueze cultura unei locuiri de calitate. Am constatat că populația nu mai este atrasă de un mod tradițional de locuire, dar tinde în mod idilic spre a valorifica formal casele tradiționale, deci nu ca stil de viață și nici ca tip de comunitate. Zonele din sfera de influență a centrului urban vor urma stilul, tipologia și morfologia urbană.

Observăm, în preferințele unor utilizatori chestionați, dezvoltarea unui gust care înclină să valorifice anumite elemente tradiționale. Tradiția este, mai nou, bine primită de oameni, acest lucru este posibil când aceste elemente vor căpăta o vechime suficientă încât să fie acceptate ca valoroase prin vârsta lor. Este posibil ca, la un moment dat, societatea să fie saturată și să accepte tradiția sau să genereze una nouă.